

УДК 378.147

АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ У ВНЗ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОГО ПРОФІЛЮ

Яблочніков С.Л.

Метою даної статті є аналіз низки аспектів організації навчально-виховних процесів у вищих економічних навчальних закладах, а також причин виникнення суттєвих протиріч між актуальними вимогами роботодавців щодо сукупності фахових знань, умінь та навичок випускників вишів напряму підготовки “Економіка і підприємництво” та їх реальним рівнем якості.

Ключові слова: професійна підготовка, фахові знання, уміння та навички, якість освіти випускників ВНЗ.

Целью данной статьи является анализ ряда аспектов организации учебно-воспитательных процессов в высших экономических учебных заведениях, а также формирования существенных противоречий между актуальными требованиями рынка труда относительно специальных знаний, умений и навыков выпускников вузов направления подготовки “Экономика и предпринимательство” и реальным их уровнем качества.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, специальные знания, умения и навыки, качество образования выпускников вузов.

The purpose of this article is to analyze a range of aspects of the organization of instructional and educational processes at economic universities, as well as the causes of considerable discrepancies between actual requirements of labor market for special knowledge and skills attained by graduates of higher educational institutions in the area “Economy and business” and their real level of professionalism.

Key words: professional education, special knowledge and skills, education quality of graduates of higher educational institutions.

Постановка проблеми. Освіта, й зокрема професійна, сьогодні є не тільки постачальником кваліфікованих фахівців на ринки праці України та Європи, а й фактично органом формування основних парадигм суспільства. Від якості реалізації процесів підготовки у вишах опосередковано залежить і успішність вдалого працевлаштування випускників, і ефективність виконання ними практичної діяльності в установах, організаціях та на виробничих підприємствах.

Здійснюючи трудову діяльність, окремі фахівці визначають якісно і кількісно не тільки динаміку розвитку певної організаційної, виробничої чи бізнесової структури, а й усієї сукупності соціально-економічних відносин у державі. А тому реалізація наукових досліджень, що стосуються аспектів якісної професійної підготовки фахівців з вищою освітою є досить актуальним завданням, від успішного вирішення якого залежить загальний добробут усього суспільства.

Мета та завдання дослідження. Метою даної статті є аналіз низки аспектів організації навчально-

виховних процесів у вищих економічних навчальних закладах, а також причин виникнення існуючих нині суттєвих протиріч між актуальними вимогами роботодавців щодо сукупності фахових знань, умінь та навичок випускників ВНЗ напряму підготовки “Економіка і підприємництво” та їх реальним рівнем якості. Одним із завдань дослідження є формування пропозицій стосовно оптимізації професійної підготовки економістів у ВНЗ.

Аналіз публікацій. Дослідженню аспектів реалізації ефективної діяльності у сфері вищої економічної освіти приділяється увага у чисельних публікаціях вітчизняних науковців-педагогів, а саме: К.Беркити (професійне навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах) [1]; М.Вачевського, Т.Григорчука (формування професійної компетентності майбутніх маркетологів) [2]; Л.Дибкової (індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів) [3]; А.Колота (реалізація засад Болонської декларації у підготовці фахівців-економістів), М.Коляди (інформаційна культура економіста) [4]; М.Левочки

(професійна підготовка молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку) [5]; І.Лачкової (сучасні тренінгові технології у практичній підготовці фінансистів); Т.Поясок (психолого-педагогічна підготовка майбутніх економістів) [6]; О.Смілянець (підготовка майбутніх економістів із застосуванням інформаційних технологій) [7]; В.Стрельнікова (проекування орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки) [8]; Л.Чепурди (світовий досвід підготовки економістів) [9].

Зарубіжні дослідники, зокрема такі, як Дж.Албертіні, А.Бейтон, М.Блауг, М.Гробонс, А.Чеваллард, також здійснили відповідний внесок у вирішення зазначеної проблеми.

Однак аналізу причин невідповідності вимог роботодавців та реального рівня якості підготовки економістів у ВНЗ України, а також розробці заходів щодо усунення відповідних розбіжностей педагогами-науковцями відповідної уваги фактично не приділялось.

Виклад основного матеріалу дослідження. Практично в усіх пострадянських державах, у зв'язку із кардинальними змінами змісту соціально-економічних відносин, набула суттєвих змін також і структура та номенклатура спеціальностей, які є найбільш актуальними для замовників освітніх послуг.

Протягом двадцяти останніх років постійно та безперервно збільшувався попит серед населення цих країн на підготовку фахівців з вищою економічною та юридичною освітою. І, навпаки, спостерігалось суттєве зниження інтересу до навчання в університетах та коледжах за напрямками підготовки в галузі фундаментальних й природничих наук. Виключенням з даного правила були лише спеціальності, що стосувалися інформаційних технологій. Сьогодні зазначений процес практично стабілізувався. Крім того, сформувалася, хоч і слабка, однак досить явна зворотна тенденція.

З одного боку, ринок праці досить перевантажений економістами, бухгалтерами, фінансистами та правознавцями. Нині окремі його учасники мають дві, а інколи й три вищі освіти. А на одне вільне робоче місце претендує більше ніж три-чотири особи. Попит на зазначені категорії фахівців значно відстає від пропозиції. В першу чергу така ситуація склалася на регіональних ринках праці.

Однак наведене вище твердження є правильним лише з точки зору кількісної оцінки. Якісна сторона даного процесу має зворотну тенденцію. Сьогодні, як свідчать опитування роботодавців, що були реалізовані нами, навіть в умовах економічної кризи, існує явний дефіцит висококваліфікованих кадрів, спроможних на достатньому якісному рівні здійснювати свою трудову діяльність у галузі економіки, таких, що мають сукупність актуальних практичних навичок і умінь, соціальних характеристик, які б повною мірою задовольняли актуальні запити роботодавців. Навіть цей дефіцит нині хоч і повільно, однак поступово зростає.

Справа в тому, що досить часто випускники економічних ВНЗ України є неспроможними виконувати просту, з точки зору інтелектуальних здібностей та сукупності спеціальних умінь, роботу. Дана проблема загострюється ще й у тому сенсі, що зазначене твердження повною мірою стосується і молодших

спеціалістів, і бакалаврів, і магістрів, тобто усіх рівнів підготовки фахівців з вищою освітою.

Усім зазначеним вище категоріям фахівців не вистачає не стільки теоретичних знань, скільки елементарного уміння самостійно засвоювати, фіксувати у власній пам'яті, а також фактично реалізовувати певну сукупність простих практичних дій у межах функціональних обов'язків, котрі необхідно виконувати під час здійснення трудової діяльності на тій чи іншій посаді. Крім того, вони виявляються неспроможними до дійсної реалізації принципу "навчання протягом усього життя".

Динамічний характер процесів соціально-економічної сфери, досить потужний розвиток інформаційних технологій, а також значні зміни умов реалізації підприємницької діяльності визначають жорсткі вимоги стосовно швидких змін кількісних, якісних та структурних характеристик сукупності актуальних знань, необхідних умінь та практичних навичок майбутніх фахівців-економістів.

Система економічної освіти, підґрунтя якої було закладено ще за часів колишнього Радянського Союзу, внаслідок своєї природної інерційності, котра притаманна абсолютно усім складним системам, фактично не встигає реагувати на динамічні зміни вимог ринків праці. На нашу думку, в першу чергу, це обумовлено відсутністю досвіду практичної роботи у більшості викладачів економічних ВНЗ на підприємствах, в установах та організаціях, які реалізують власну діяльність в економічній, управлінській та фінансовій сферах. Зазначена категорія науково-педагогічних працівників, на жаль, неспроможна практично реалізувати "занурення" у професійне середовище, з метою подальшого обміну досвідом роботи на посадах, які гіпотетично мають зайняти студенти, що навчаються під їх керівництвом, після закінчення університету, інституту, академії чи коледжу.

Саме з цієї причини знання майбутніх економістів, бухгалтерів та фінансистів, як правило, мають переважно теоретичний характер. Навіть, якщо випускник ВНЗ і є "озброєним" певною сукупністю практичних навичок та умінь у своїй професійній галузі, то до моменту закінчення ним вищого навчального закладу та виходу на ринок праці, ці уміння значно втрачають свою актуальність. Крім того, швидкість "старіння" знань весь час зростає, а також відбувається втрата актуальності зазначених умінь та практичних навичок.

У даному випадку, по суті справи, виникає суттєве протиріччя між динамікою реальних потреб роботодавців, які сьогодні, в першу чергу у великих містах, готові платити заробітну плату висококваліфікованим фахівцям економічного профілю майже на європейському рівні, та спроможністю більшості ВНЗ України забезпечити відповідний рівень якості освіти випускників. Зазначене протиріччя потребує найскорішого вирішення, що може суттєво сприяти загальному прогресу соціально-економічних відносин у нашій державі.

В який же спосіб можна вирішити зазначене вище протиріччя та проблеми, що існують у галузі вищої економічної освіти, з метою підвищення ефективності освітньої діяльності? На нашу думку, для реалізації цієї складної задачі, необхідно узгодити

сукупність вимог сучасного ринку праці та принципи, методи, технології, методики, засоби здійснення підготовки фахівців-економістів з вищою освітою, оптимізувавши її структуру, зміст та визначальні параметри.

В першу чергу, необхідно максимально наблизити терміни реалізації повного циклу професійної підготовки фахівців напряму “Економіка та підприємництво” до реального періоду часу оновлення актуальних на ринку праці знань, умінь і навичок. Тобто, професійна освіта замість того, щоб весь час наздоганяти динамічний розвиток елементів інформаційного та інтелектуального професійного середовища, повинна спробувати взаємно впорядкувати із ним швидкості руху.

З цією метою є сенс звернутися до досвіду наших колег-педагогів з держав, де капіталістичні відносини розвиваються вже не одне століття. Зокрема, в освітній сфері Європи, США та Канади акцент зроблено на професійній підготовці молодших спеціалістів та бакалаврів. До університету людина вступає лише тоді, коли цілком розуміє невідкладну потребу у суттєвому підвищенні своєї кваліфікації. Переважна ж більшість громадян обмежується лише постійним удосконаленням сукупності своїх знань, умінь та навичок за рахунок опанування низки додаткових навчальних курсів, зміст яких і відображає останні новації в обраній професійній галузі.

Молодші спеціалісти, цикл навчання яких у середньому дорівнює двом календарним рокам, набувають сукупність знань, практичних умінь та навичок, цілком достатніх для ефективного виконання службових обов'язків на посадах, що відповідають нижній ланці управління. У випадку, якщо випускники коледжів не можуть знайти своїм знанням пристойне застосування або з певних причин їх не задовольняють умови чи рівень оплати праці, то вони цілком мають можливість достатньо швидко змінити напрям реалізації своєї трудової діяльності або ж підвищити власну кваліфікацію. Це є одним із проявів так званої мобільності фахівців.

Реальна кількість вакантних посад на ринку праці для такого роду (рівня кваліфікації) фахівців економічного профілю, як правило, є значно більшою, ніж для відповідної категорії управлінців середньої ланки, а тому й імовірність реалізації події, що відповідає взаємному узгодженню інтересів і вимог роботодавців та основних очікувань претендента на вакантне робоче місце є достатньо високою.

Бакалаври у європейських вищих навчальних закладах набувають освіту, як правило, за три роки, а не за чотири, як у переважній більшості ВНЗ держав колишнього СРСР. Тому вони теж значно швидше починають реалізовувати власний потенціал у професійній галузі, надолужуючи певні специфічні знання, уміння та навички, котрі необхідні у здійсненні практичної діяльності, за рахунок навчання на усіляких курсах, а також участі у чисельних семінарах і навчальних програмах.

За постійним підвищенням кваліфікації працівників, термінами його реалізації достатньо жорстко слідкують не тільки роботодавці, а й відповідні професійні асоціації, участь у яких є не стільки певним елементом престижу для фахівців з окремої галузі знань, а своєрідною візитівкою та “знаком якості”

знань, умінь та навичок. Зокрема, це така ситуація є цілком справедливою для фахівців з обліку й аудиту та фінансистів. Зазначені асоціації це не профспілки, і не клуби за інтересами, а досить впливові організації, метою діяльності яких є підтримка високого рівня професійних якостей її членів для сприяння розвитку соціально-економічних відносин у державі.

До магістратури в державах Європи та Америки, як правило, вступають особи, що відпрацювали на посадах керівників середньої ланки декілька років після отримання бакалаврського диплому, або ж ті, які успішно працювали паралельно із здійсненням бакалаврської підготовки, іноді навіть перериваючи на певний час процес навчання. Магістрантами також стають і ті, хто обрав шлях у науку та планує в подальшому перейти на викладацьку роботу до університетів та коледжів. Тобто, у такий спосіб успішно вирішуються одночасно дві складні проблеми, а саме: трудової зайнятості населення та навчання фахівців протягом усієї професійної кар'єри.

Необхідно також щоб викладачі, які здійснюють професійне навчання студентів-економістів у вишах, особливо за термін, що відповідає повному циклу підготовки фахівців відповідного рівня кваліфікації, декілька разів проходили не просто формальну перепідготовку, як це досить часто відбувається в українських ВНЗ, а короткострокове стажування терміном 2–3 місяці у компаніях та корпораціях, які є провідними у певній галузі.

При цьому вони мають реально реалізовувати низку важливих функцій у межах виконання службових обов'язків на посадах нижньої та середньої ланки управлінської ієрархії. Саме тоді вони зможуть успішно передати свій практичний досвід студентам, а також більш якісно підготувати їх до самостійної професійної діяльності. Все це потребує докорінної перебудови структури та змісту системи підготовки економістів, обліковців та фінансистів з вищою освітою у ВНЗ України.

Зусилля викладачів українських ВНЗ з підготовки фахівців економічного профілю з високим рівнем знань, умінь та навичок, є досить розпорошеними внаслідок перевантаження навчальних планів великою кількістю дисциплін. І нормативною частиною освітньо-професійних програм, і варіативними, що формуються окремими університетами та коледжами, передбачається під час бакалаврської й магістерської підготовки опанування знань у межах навчальних предметів, які є досить незначними за обсягом. А враховуючи, що нині на аудиторну роботу відводиться, як правило, лише половина, а інколи й менше, від загальної кількості годин, то викладачеві залишається час фактично тільки на ознайомлення зі змістом курсу та основними його поняттями.

Глибоких теоретичних знань, а тим більше усталених практичних навичок, такий підхід до організації навчального процесу фахівців економічного профілю не може забезпечити. Студенти фактично не встигають переключити власну увагу з одного навчального курсу на інший, зорієнтуватися у термінології, зрозуміти принципи, методи, технології та засоби реалізації діяльності в економічній сфері, що пропонуються в межах зазначених дисциплін.

На нашу думку, запозичуючи досить вдалий досвід наших закордонних колег, потрібно докорінно

змінити основну частину освітньо-професійних програм підготовки молодших спеціалістів, бакалаврів та магістрів напряму підготовки “Економіка та підприємництво”, суттєво зменшивши кількість навчальних дисциплін та одночасно збільшивши їх обсяг, а також кількість аудиторних занять, особливо практичних і лабораторних.

Висновки. Структура та складові елементи професійної підготовки фахівців за напрямом

“Економіка та підприємництво” потребують суттєвого удосконалення і модернізації. Основою зазначених змін освітньо-професійних програм та навчальних планів має стати перенесення акцентів у реалізації навчально-виховних процесів на формування актуальних для ринку праці теоретичних знань, умінь та навичок. З цією метою є сенс використовувати досвід організації професійного навчання наших колег-педагогів із близького та далекого зарубіжжя.

Література

1. Беркита К. Ф. Організація професійного навчання бакалаврів у фінансово-економічних коледжах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Беркита К. Ф. ; Ін-т пед. і психології проф. освіти АПН України. – К., 1999. – 19 с.
2. Вачевський М. В. Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійних компетенцій : монографія / М. В. Вачевський. – К. : Професіонал, 2005. – 364 с.
3. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Л. М. Дибков ; АПН України; Інститут вищої освіти. – К., 2006. – 227 с.
4. Коляда М. Г. Формування інформаційної культури майбутніх економістів у процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Коляда М. Г. ; Донецький ін-т соціальної освіти. – Донецьк, 2003. – 289 л.
5. Левочко М. Т. Професійна підготовка молодших спеціалістів з бухгалтерського обліку у вищих навчальних закладах I–II рівнів акредитації : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Левочко М. Т. ; Київський ун-т туризму, економіки і права. – К., 2003. – 291 с.
6. Поясок Т. Б. Психолого-педагогічна підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Поясок Т. Б. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти. – К., 2004. – 272 с.
7. Смілянець О. Г. Підготовка майбутніх фахівців фінансово-економічного профілю до розв'язування творчих фахових задач засобами інформаційних технологій : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Смілянець О. Г. ; Вінницький державний педагогічний ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – 247 с.
8. Стрельников В. Ю. Теоретичні засади проектування професійно орієнтованої дидактичної системи підготовки бакалаврів економіки : дис. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / Стрельников В. Ю. – К., 2007. – 461 с.
9. Чепурда Л. М. Аналіз світового досвіду підготовки економістів / Л. М. Чепурда // Актуальні проблеми входження ВНЗ України до єдиного європейського простору : матеріали міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Київський національний торг.-екон. ун-т, 2005. – С. 208–209.